

RIČARD RUK

EVROPSKI MEDIJI U DIGITALNOM DOBU

Analize i pristupi

Preveo s engleskog

ĐORĐE TRAJKOVIĆ

Za Džoanu, Luizu, Evelinu i Silviju

Sadržaj

Predgovor, uvod i način korišćenja ove knjige	15
O autorima	25
Zahvalnice autora	27
Zahvalnice izdavača	28
Skraćenice	31
1. EU i mediji – medijska politika EU i globalizacija.	35
Ciljevi učenja	35
Teme	36
Bitni elementi	38
Uvod: EU i mediji u 21. veku	38
EU, globalizacija i mediji	41
EU i lokalizacija	44
Glokalizacija	46
EU i „evropeizacija“	46
Definicija i razumevanje EU	49
Evropa i EU: konteksti medijske politike	51
Institucije EU, stvaranje politike i mediji	52
Struktura EU	59
Drugi neposredni i posredni pritisci na medije u EU	61
Rezime poglavlja	63
Ključni izrazi	63
Pitanja za diskusiju	64
Zadaci	65
Dodatna literatura	65
Onlajn izvori podataka	66
Reference	67
Dodatak	68
2. EU mediji u svetlu statističkih podataka	72
Ciljevi učenja	72

Teme	73
Bitni elementi	75
Uvod: mediji i statistika.	75
Izvori podataka	79
Statistika	82
Preliminarno istraživanje: da li opada broj dnevnik listova i štampanih proizvoda u EU?	87
Pitanja koja se odnose na kontekst i podatke: korišćenje kvalitativnih metoda.	94
Linearno i nelinearno tumačenje podataka	97
Rezime poglavlja.	98
Ključni izrazi	98
Pitanja za raspravu	99
Zadaci	99
Dodatna literatura	100
Izvori podataka na Internetu.	101
Reference	101
3. Razumevanje medija EU kroz ekonomiju.	102
Ciljevi učenja	102
Teme	103
Bitni elementi	104
Uvod: ekonomija i mediji	105
Makro i mikro	107
Ponuda i tražnja roba	108
Cene i troškovi (fiksni i varijabilni) i ravnoteža	109
Definicije tržišta	116
Rezime poglavlja.	135
Ključni izrazi	135
Pitanja za diskusiju	136
Zadaci	136
Dodatna literatura i reference	137
Izvori podataka na Internetu.	140
4. Medijska politika, propisi i zakonodavstvo u EU	141
Ciljevi učenja	142
Teme	142
Bitni elementi	144

Uvod: propisi i njihovi donosioci	144
Rasprava o propisima u EU	145
Evropski regulativni ambijent	146
Državno naspram privatnog	150
Međunarodna pravila i EU	160
Razvoj regulative EU – ključne oblasti	163
Prelaz u 21. vek	168
Nacionalni propisi u zemljama članicama EU	179
Regulacija, deregulacija, samoregulacija i koregulacija	184
Zaključci i dodatna pitanja	185
Rezime poglavlja	186
Ključni termini	186
Pitanja za raspravu	187
Zadaci	188
Dodatna literatura	188
Materijali sa Interneta	189
Reference	189
5. Teorija medija u evropskom kontekstu	192
Ciljevi učenja	193
Teme	193
Bitni elementi	195
Uvod: primena teorije	195
Teorija medija i evropske integracije	196
Kontekst: teorije evropskih integracija	
i razvoja medija – neke ideje	198
Rasprave o EU: teorije integracija	205
Mediji i teorija komunikacija	214
Primena teorije u istraživačkim metodima	224
Kritički prikaz	226
Temelji teorije medija i savremene rasprave	227
Rezime poglavlja	235
Ključni izrazi	235
Pitanja za diskusiju	236
Zadaci	236
Dodatna literatura	237
Internet izvori	238
Reference	239

6. Proces proizvodnje u štamparstvu i izdavaštvu EU	241
Ciljevi učenja	242
Teme	242
Bitni elementi	244
Uvod: Evropska medijska scena – analiza tržišta	245
Istorijat i presedani	249
Dvadeseti vek	251
Savremeno doba: 21. vek	257
Tržišta i proizvodnja u izdavaštvu.	264
Aktuelna scena: nagoveštaj.	269
Poređenja: iznalaženje promjenljivih	
(uporedivih) veličina.	279
Rezime poglavlja.	284
Ključni izrazi	285
Pitanja za diskusiju	286
Zadaci	286
Dodatna literatura	287
Onlajn materijali	288
Reference	288
7. Distribucija štampanih i objavljenih materijala	290
Ciljevi učenja	290
Teme	291
Bitni elementi	293
Uvod: štamparstvo	293
Distribucija	295
Klasične naspram novih distribucionih tehnika.	299
Distribucija: evropska politika	311
Distribucija: nacionalne politike – komentar	314
Rezime poglavlja.	317
Ključni izrazi	317
Pitanja za raspravu	318
Zadaci	318
Dodatna literatura	319
Onlajn materijali	319
Reference	320

8. Korišćenje štampanih i objavljenih materijala	322
Ciljevi učenja	322
Teme	323
Bitni elementi	325
Uvod: Razmatranje materijala raspoloživog	
istraživačima izdavaštva – podaci	326
Tumačenje i ocena podataka	329
Evropska potrošnja i njeni trendovi	336
Razmišljanja	359
Rezime poglavlja	361
Ključni izrazi	361
Pitanja za raspravu	362
Zadaci	363
Dodatna literatura	363
Onlajn materijali	364
Reference	365
9. Audio-vizuelna sredstva u EU: proizvodnja i planiranje . .	366
Ciljevi učenja	367
Teme	367
Bitni elementi	369
Uvod: analiza programiranja audio-vizuelnih	
sredstava u okviru EU	370
Izvori podataka	371
Istorijat i prethodnici	373
Osamdesete godine prošlog veka	375
Promene u proizvodnji radio-difuznih sadržaja	380
Finansiranje	390
Zabava na našim televizijskim ekranima:	
proizvodnja, kupovina, planiranje	403
Formati u usponu	413
Ostali trendovi u programiranju u novom milenijumu:	
dodatna vrednost, tekstualna približavanja i interakcija	417
Rezime poglavlja	425
Ključni izrazi	426
Pitanja za raspravu	427
Zadaci	428

Dodatna literatura	428
Onlajn materijali	428
Reference	429
10. Audio-vizuelna distribuciona mreža u EU	423
Ciljevi učenja	423
Teme	433
Bitni elementi	435
Uvod: vreme promena	435
Televizija i radio	439
Film	443
Klasične naspram novih tehnika distribucije	445
Distribucija: evropska politika	454
Distribucija: nacionalne politike	456
Uticaj na radio-difuziju u javnom sektoru	457
Rezime poglavlja	460
Ključni izrazi	460
Pitanja za raspravu	461
Zadaci	462
Dodatna literatura	462
Onlajn materijali	463
Reference	464
11. Korišćenje audio-vizuelnih materijala u EU: trendovi	466
Ciljevi učenja	466
Teme	467
Bitni elementi	469
Uvod: procena materijala koji su na raspolaganju istraživačima industrije audio-vizuelnih materijala – podaci	469
Izvori podataka	474
Potrošnja: evropski trendovi	476
Potrošnja: nacionalni trendovi – nagoveštaj	485
Nacionalne statističke agencije u EU i podela na javni i privatni sektor	487
Budućnost: komentar	491
Rezime poglavlja	492

Ključni izrazi	492
Pitanja za raspravu	493
Zadaci	494
Dodatna literatura	494
Onlajn materijali	495
Reference	495
Indeks	499

Predgovor, uvod i način korišćenja ove knjige

Novo medijsko doba je složen pojam koji podrazumeva znatnu slojevitost, pa i različite strateške nivoe, kao i uticaj mnoštva aktera na način našeg gledanja na svet i na posrednike u tom procesu. Tehnologija je u svemu tome veoma značajan element. Uz to, nastanak velikih medijskih prostora koji su u međusobnoj borbi i konkurenciji postaje uobičajena stvar. Borba između poslovnih organizacija i političkih institucija, kao što su *Microsoft* i Evropska unija na primer, ući će u anale istorije poslovanja.

Mediji danas nisu više predmet nacionalnog već transnacionalnog interesovanja. Zato, ako želimo da (bar delom) razložno reagujemo na sile koje nam nameću promenu ponašanja u odnosu na medije, bitno je da studenti i medijski praktičari razumeju kontinuitet razvoja medijske politike EU. Mediji su suštinski element naše potrebe za komuniciranjem, te su, možda i više nego ranije, ekonomski, politički i društveno značajni.

Veličina i sastav medijskog tržišta Evrope i EU ne mogu se u medijskom pogledu zanemarivati. Stoga razumevanje današnje medijske scene zahteva poznavanje kako evropskog, tako i globalnog konteksta. Međunarodna pravila i propisi menjaju naše gledanje na medije, kao i način njihovog delanja.

Promene se dešavaju kako u proizvodnji, tako i u distribuciji, a počinju da bivaju vidljive i kod korisnika medija. Zemlje nastoje da se na mnoštvo različitih načina prilagode novom svetu, od novih formata dnevnih listova do digitalne televizije i kompjuterske telefonije, ali kad je reč o Evropi, to se čini na poseban način, kroz institucije Evropske unije.

Mediji se svojim značajem nameću u svim sredinama. U većini modernih društava oni su, na ovaj ili onaj način, toliko značajni, da često smatramo da su po uticaju i izgledu slični. Ističući njihovu ulogu, komentatori često koriste izraz „moć medija“. U tome ima i istine: tehnologija koja se dovodi u vezu s medijima svuda je slična; u određenoj meri slični obrasci i ekonomski modeli koriste se čak i u proizvodnji.

U celini gledano, mediji su kao izvor informacija i vrednosti nesumnjivo veoma uticajni. To je slučaj na tržištu EU. Ipak, u distribuciji i potrošnji u oblasti medija uočavamo razlike; one postoje, mada su, svakako, kod nekih medija veće nego kod drugih. Ko šta čita i kada, šta se ceni a šta ne, čije se vesti i o čemu uvažavaju, kako gledamo na svet oko sebe i kako ga tumačimo, sve to zavisi od konteksta.

Širom sveta, uključujući Evropu, u sadržaju medija vide se znaci približavanja i sve je veći broj akademskih knjiga i časopisa posvećenih temama kao što su komparativni mediji, internacionalizacija medija i regulativa na nivou EU i na međunarodnom nivou. Istovremeno, različitost tumačenja i razlike u dostupnosti medija uobičajena su pojava, kao i sile koje ih ujedinjavaju, i treba ih objasniti i razumeti. Na taj način saznajemo više o moći medija.

U političkom konglomeratu kao što je EU prisutni su znaci kako približavanja, tako i opstajanja razlika u pružanju medijskih usluga. U dobu koje odlikuju složenost i raznolikost dešavaju se značajne stvari: ono što se ranije činilo izvesnim, sada to više nije.

EU nastoji da sebi postavi zadatak stvaranja medijske strukture svojih zemalja članica, koja je od velikog značaja i može imati značajne posledice po njene građane. To važi kako za nove oblasti delatnosti, na primer, za štamparsku industriju (od 2005), tako i za ustaljeniju praksu u audio-vizuelnim industrijama (od 1989).

No, ono što u oblasti kulture i medija Evropska unija želi da stvori složena je stvar jer EU deluje na više nivoa i nije država utemeljena na standardnoj nacionalnoj državnosti. Stoga je medijsku strukturu u EU značajno proučiti kao praktičan primer jer je u njoj istovremeno prisutan uticaj i nacionalnog i transnacionalnog (evropskog i globalnog).

Pri tom, EU nije akter manjeg značaja već velika ekonomska i rastuća svetska politička sila koja se ne može zanemarivati. Način na koji ona tretira svoje medije utiče na ostale velike medijske sile u svetu, kako na korporacijskom, tako i na nacionalnom i transnacionalnom nivou. Kad tome dodamo novu tehnologiju i rastuću moć raznolike potrošnje, shvatamo da se nalazimo u središtu burnih promena.

Zemlje članice EU prećutno prihvataju da mediji nisu samo profit i zabava; oni su značajni i za njihove zajednice jer doprinose jačanju ključnih kulturnih i političkih vrednosti. One znaju da na medije, s jedne strane, utiču kulturne i političke promene, ali i da, s druge strane,

i oni mogu da utiču na javno mnjenje, a time i na kulturne i političke stavove. Mediji su stoga značajan element društvenog, političkog i kulturnog sklada.

Prema tome, medije u Evropi treba analizirati s dva stanovišta. Prvo, oni su odraz političkih i društvenih snaga, čijem jačanju doprinose i koje reorganizuju. Drugo, odražavaju i predstavljaju širu zabavnu i „informacionu“ mrežu koja ne podleže nacionalnim ograničenjima. Kombinacija ta dva aspekta omogućava Evropljanima da stvaraju i da koriste posebnu komunikacionu mrežu.

Ta mreža odnosi se na države koje čine „novu Evropu“ 21. veka i koje već poseduju nacionalne strukture za medijsku proizvodnju, isporuku i potrošnju. Svaka od njih ima istorijske i konstitucione interese, koji takođe utiču na razvoj medija na određenim teritorijama. Ni u Evropi nije moguće izbeći prošlost, čak ni kad je reč o budućoj tehnologiji.

Ne smemo, naravno, zaboraviti da su mediji „veliki posao“, ne samo u nacionalnim i evropskim, već i globalnim okvirima. Mediji su neizostavno vezani za ekonomiju i kapital; da bi se održala ulaganja i kontinuitet proizvodnje, kao i troškovi distribucije, potrebno je održavati dovoljno veliku tražnju za medijima. Oni su postali sastavni deo današnjih zapadnjačkih privreda, bilo u javnom sektoru ili posredstvom privatnih akcionara i kompanija. O njihovom ekonomskom uticaju može se raspravljati, ali procenjuje se da čine između dva i pet odsto BDP-a u svetu (koristeći širu definiciju kulturnih vrednosti, OECD daje procenu od oko sedam odsto BDP-a u svetu), uz regionalne razlike.

Početak osamdesetih godina minulog veka nacionalne vlade većine zapadnoevropskih zemalja priznale su poseban ekonomski značaj evropskih medijskih industrija. Postalo je jasno da opravdanost postojanja nekih starijih industrija, poput industrija čelika i uglja, nestaje. Za stvaranje novih radnih mesta i održavanje bogatstva nacije bile su neophodne nove industrije. Na nivou EU ekonomski imperativi bili su primarni zvanični zadatak, a politika na nadnacionalnom nivou bila je usmerena na ekonomske imperATIVE, u koje su spadali i mediji.

Sigurnost nacionalnih, pa i regionalnih ekonomskih politika, uključujući medije, dolazi pod znak pitanja. Evropa se, kao i veliki deo sveta, suočava s promenama: tehnološkim, društvenim, pa i političkim. I naše shvatanje medija donekle se menja jer se teorije proveravaju i menjaju pod uticajem novih sila. Kao proučavaoci medija moramo uočavati, raz-

matrati i procenjivati teorije i dovoditi ih u vezu s novim oblicima informisanja i statističkim analizama koje su nam na raspolaganju. Moramo voditi računa i o praksi i biti sigurni da se naša razmišljanja odnose na ono što vidimo i što možemo meriti.

Potrebni su nam dokazivi istraživački metodi. Ova knjiga vam omogućava da ta pitanja istražujete otvorenog uma i s novim interesovanjem u svetu koji se čini očaravajućim. U predstavljanju mnogih tema daju se osnovni elementi, ali u celini gledano, one sadrže i niz analiza koje doprinose boljem razumevanju savremene evropske medijske scene. Zadatak ove knjige *nije* da nam pruži definitivan spisak podataka. Za to postoje brojni izvori informacija. Ona nam daje osnovu na kojoj možemo vršiti sopstvenu analizu evropskih medija i stvarati sopstvene pristupe nekim od značajnih tema u savremenim raspravama.

Štivo: analiza i pristupi – teme i tekstualni umeci

Videćete da u svim poglavljima postoji niz pomoćnih sredstava za razumevanje i analizu teksta koja su data u okviru tema i u tekstualnim umecima. Svrha im je da vam pomognu u razumevanju teksta. Služe kao orijentacija nastavnicima i studentima u analiziranju i prikazivanju medija u društvu. Stoga se odnose na „ciljeve učenja“ i „bitne elemente“ navedene na početku poglavlja.

Teme

Na početku svakog poglavlja nalazi se kratak iskaz ili niz iskaza o šest tema. Njih *ne* bi trebalo shvatati kao činjenice. Oni su pre pretpostavke (videti poglavlje 2) koje treba dokazati, o kojima treba diskutovati, raspravljati i potom ih koristiti u sopstvenim analizama konkretne teme. Idejama i stavovima iz ove knjige uvek treba prilaziti otvorenog uma. To je bitna stvar u oblasti visokog obrazovanja i time se ono u mnogo čemu razlikuje od srednjeg obrazovanja.

Ovde navodimo tih šest tema, uz nekoliko uvodnih napomena o svakoj. Videćete da su komentari u svakom poglavlju usklađeni s njegovom temom.

Raznolikost medija

„Mediji“ podrazumevaju raznoliku tehnologiju koja teži ujednačavanju, ali njena raznolikost i dalje preovlađuje, čak i u periodu tranzicije, i tako će biti i u bližoj budućnosti. I mediji se sastoje od skupa organizacija, kako državnih, tako i privatnih, koje se vremenom menjaju i u različitim zemljama često različito funkcionišu.

Unutrašnje/spoljne sile koje vode promenama

Mediji se ne menjaju samo tehnološki, već i u pogledu propisa, politike i ekonomije. Pri analiziranju medija moramo biti svesni unutrašnje medijske dinamike u okviru nacionalnih industrija, ali i uzimati u obzir globalne, međunarodne pritiske, pritiske EU, pa i subnacionalne, lokalne pritiske u pravcu promena. Ova tema vas upozorava na to i ukazuje na unutrašnju, nacionalnu dinamiku i na spoljne pritiske koji zahtevaju promene.

Složenost medija

Mediji su složeni zbog načina na koji se finansiraju i zbog svoje ekonomske strukture. O tome se često govori kao o raspravi o državnim i privatnim medijima u društvu. To je značajan model u okviru EU i o njemu treba razmišljati. Danas se, međutim, naročito smanjuju razlike između emitovanja državnih i privatnih programa, a za razvoj „starih“, kao i tehnološki „novih“ medija zajednički se koriste državna i privatna sredstva.

Višestrukost nivoa

Reforme medijskih kompanija i emitera javnog programa na globalnom, nacionalnom i lokalnom nivou ubrzano se odvijaju. Nacionalna država nije više jedini nivo na kome dolazi do interakcije medija. Ti nivoi obično se podvode pod ono što se naziva „globalizacijom“, dok u praksi deluju lokalni i globalni, kao i evropski nivo.

Evropsko integrativno okruženje

U kontekstu ove knjige posebno je značajna jedna tema: evropeizacija medijskog tržišta. Evropeizacija je u interesu i privatnog i državnog sektora, i ona je politička, ekonomska i, dugoročno gledano, kulturna. Ta tema nam skreće pažnju na proces evropskih integracija i na njegov uticaj na nas u kulturnom pogledu. Kao izraz, evropeizacija ne znači podrivanje nacionalnog već upozoravanje na proces kojim zemlje članice EU spajaju svoje medije i poslovnu politiku na način koji ne samo da prevazilazi nacionalno i prihvata globalno, nego je u jedinstvenom smislu evropski.

Kulturne vrednosti

Za većinu nas mediji nisu samo tehnologija ili posao, već su sadržajno bogat prenosnik kulturnih i društvenih vrednosti: jednom reči „sadržina“. Ova tema stalno nas podseća na to da je u našim analizama tržišta pitanje kulture uvek prisutno.

Tekstualni umeci

U svakom poglavlju postoji pet vrsta tekstualnih umetaka. Oni se razlikuju po poglavljima. Podaci u njima potiču kako iz primarnih, tako i iz sekundarnih izvora, i *ne* treba ih uzimati kao činjenice već kao pitanja kojima se treba baviti u sopstvenim analizama konkretne teme. Kada se upoznate s nekim mišljenjem, upitajte se da li se s njim slažete ili ne, koji su vam alternativni pristupi u korišćenju tog materijala na raspolaganju.

Primer iz prakse

Svako poglavlje sadrži više primera iz prakse koji su u vezi s osnovnom temom. Ti primeri mogu se čitati sami za sebe ili koristiti kao nastavno pomagalo u okviru predavanja ili za pismene radove. Najkori-

sniji su, svakako, kada se koriste u vezi sa stavovima iznetim u celovitom tekstu poglavlja. Mogu biti i deo vežbi, kao i dodatne literature i pitanja na kraju svakog poglavlja.

Stanovište

Svaka analiza teksta zahteva zdrav kritički pristup tvrdnjama koje se iznose. U većini istraživanja i pisanja eseja trebalo bi da budemo svesni da moramo ulaziti u rasprave. Akademski stručnjaci i praktičari na medijskom tržištu nisu uvek u saglasnosti, te otuda umetak s nazivom „stanovište“ u kome se ukratko iznose različita gledišta.

Tome treba dodati pozivanja u okviru teksta na značajne autore (npr. Makvejl, 1996) i dodatnu literaturu koja je navedena na kraju svakog poglavlja. Reč je samo o početku analize i delu autora koji se bave konkretnom temom, ali to je dovoljno za pristupanje istraživanju.

Zastani i razmotri

Ne postoji kontroverznija tema od uloge medija u društvu. Svi mi koji nastojimo da shvatimo njihov značaj treba da zastanemo, da razmotrimo različita gledišta i da u hodu preispitujemo sopstveni način razmišljanja. Umetak „zastani i razmotri“ upravo nam to omogućava i podseća nas kako treba da pristupamo nekim od osnovnih ideja u tekstu.

Izvor(i) informacija

Ovaj umetak sličan je umetku o stanovištu i primeru iz prakse, ali ističe značaj izvora informacija za naše razmišljanje. Njegov sadržaj trebalo bi da ilustruje tvrdnje iznete u tekstu, ali često obuhvata i posebne napomene, koje mogu biti korisne za opis ili analizu nekog aspekta medija.

Rezime poglavlja

Na kraju svakog poglavlja nalazi se rezime. On može da se koristi za reviziju ili raspravu. Podseća nas na osnovne tvrdnje u poglavlju, kao i na ciljeve učenja.

Ključni izrazi

Čini se da proučavanje medija neminovno vodi stvaranju takozvanog „žargona“, ali ključni izrazi su više od toga. To su korisni izrazi koji se često koriste kao stenografske oznake za ideje koje opisuju. Ključni izrazi jasno nam govore šta se želelo reći rečju ili rečima upotrebljenim u tekstu. Neki od ključnih izraza objašnjeni su u samom tekstu, ponekad i u umecima.

Pitanja za raspravu

Reč je o nizu pitanja koja su često korisna za nastavu ili debatne grupe i doprinose usmeravanju na ključne argumente u okviru poglavlja.

Zadaci

Zadaci zalaze malo dublje u konkretnu temu, zahtevaju nešto više vremena i postavljaju pitanja na koja se odgovor može davati pojedinačno ili u okviru radne grupe. Da bi se došlo do određenih zaključaka, potrebno je rukovoditi se tekstom, ciljevima učenja i raznim umecima. Zadaci su korisni i za reviziju teksta.

Dodatna literatura

Nekada se veliki deo medijskih istraživanja odnosio na knjige i časopise. To je i dalje slučaj kad je reč o značajnim izvorima informacija, ali oni se dopunjuju i ažurnim podacima s Interneta. Kao pomoć u analizi

savremenom analitičaru tržišta neophodni su svi relevantni izvori i resursi. U ovoj knjizi naveden je samo mali deo izvrsnog rada koji se u toj oblasti obavlja, ali svako poglavlje sadrži predloge dodatne literature koja može biti od pomoći. Istovremeno, jedna od osnovnih veština koja je potrebna za detaljnu obradu teme jeste korišćenje kreativnih istraživačkih tehnika, kao i šire traganje za novim i značajnim delima. *Veoma je značajno* da pri korišćenju ove knjige izađete iz okvira datih komentara i da pristupe navedene u njoj poredite i sučeljavate s drugim delima i drugim komentarima.

Izvori podataka na Internetu

Izvori podataka na Internetu brzo postaju sve brojniji. Spiskovi u okviru svakog poglavlja upućuju na poznate i detaljne veb-sajtove i izvore podataka na Internetu koji se, kao i ovo štivo, mogu pretraživati i koristiti za dopunjavanje sopstvenih stanovišta i precizniju analizu.

Na stranama ove knjige nećete naći enciklopedijske spiskove podataka, iako smo nastojali da, kad god smo to smatrali značajnim, damo što više podataka. Značajno je da sami sakupljate podatke iz pouzdanih baza podataka: mnoge od njih dostupne su na Internetu i zato u brojnim slučajevima izvori podataka i umeci s izvorima podataka imaju za zadatak širenje opsega vašeg istraživanja.

Literatura

Broj upućivanja na literaturu u okviru teksta sveden je na minimum da se ne bi ometalo njegovo čitanje. Treba imati u vidu da je u istraživačkom i esejističkom radu korišćenje *potpune* literature i rasprava veoma značajan deo ne samo akademske, već i tržišne analize. Ova knjiga je udžbenik i uputstvo za istraživanje, a ne samo izvor podataka. Njen sadržaj može se tumačiti kao da je za ili čak protiv poslovnog sektora, za ili protiv privatnog sektora ili za ili protiv pružanja javnih usluga. No, nastojali smo da, kad god je to bilo moguće, budemo neutralni, ali različitost stavova o tekstu kao celini u prirodi je akademskog istraživanja. Nadamo se, međutim, da ćete u njoj naći dovoljno analitičkih podataka

i pristupa istraživanju medija u Evropi u vreme kada se u njoj odvijaju značajne promene. Šire upoznavanje s ovom temom uvek je, svakako, veoma bitno.

O autorima

Ričard Ruk završio je takozvane evropske studije, spoj političkih nauka, istorije i jezika, na Kenterberijskom univerzitetu u Kentu, gde je, nakon četvorogodišnjih istraživanja u Parizu i Londonu, uključujući i držanje nastave na *Institut d'Études Science Politiques* (Sci-Po Paris), odbranio doktorat iz oblasti društvenih nauka. U toku tog perioda nastavio je s nastavničkim obrazovanjem i dobio diplomu iz oblasti nastave višeg obrazovanja, u kojoj je aktivan u poslednjih dvadeset godina. Držao je predavanje u brojnim institucijama širom Velike Britanije i Evrope. Gostujući je predavač Univerziteta u Liježu u Belgiji, Škole za menadžment u Remsu u Francuskoj i niza „viših škola“ trgovačkih komora u Francuskoj, uključujući IMEA u Bezansonu i ESC u Dižonu; predavač je u okviru master programa evropske državne administracije na postdiplomskim studijama katedre za političke nauke na *Facchhochschule* u Berlinu (FHVR) i na trećoj godini (postdiplomskog) programa evropskog menadžmenta na *EMLV Pôle Universitaire, Léonard de Vinci*, u Parizu. Sada je viši predavač društvenih i političkih studija na *South Bank University* u Londonu. Direktor je kursa višejezičnog postdiplomskog master programa iz oblasti evropskih političkih studija i saraduje s EMLV-om, LDV-om iz Pariza u Francuskoj i s FHVR-om iz Berlina u Nemačkoj. Najviše se bavi istraživanjem politike prema medijima i razvoja uprave i politike u Velikoj Britaniji i na nivou EU. Obavlja konsultantske poslove u vezi s javnim uslugama za britansko ministarstvo unutrašnjih poslova. Nedavno je u knjizi *Poslovno okruženje: teme i problemi* (*The Business Environment: themes and issues*), čiji su urednici P. Vederli i D. Oter, a objavila ju je izdavačka kuća *Oxford University Press* (2008), napisao poglavlje „Poslovanje i promenljivi javni sektor“.

Saradnik

Andrea Eser je viši predavač iz oblasti medija i kulture na *Roehampton University* u Londonu. Njena istraživačka interesovanja uključuju sociologiju televizije i transnacionalizaciju medija, naročito u kontekstu evropskih integracija. Njen rad odnosi se kako na kontinuitet tržišta, tako i na dinamiku promena: u društvenopolitičkim, ekonomskim i tehnološkim, pa i istorijskim okvirima, kao i u potrošnji. Njen najnoviji rad je „Audio-vizuelni sadržaji u Evropi: transnacionalizacija i aproksimacija“, koji je objavljen u „Časopisu za savremene evropske studije“ (*Journal of Contemporary European Studies*), 13:2 (2007). Pre dolaska na *Roehampton University* radila je kao konsultant za medije i izdavaštvo i držala predavanja na univerzitetima Goldsmiths, UEL i LSBU.